

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

Második félév, 5-ik szám.

Szerkesztői szallas.	Megjelenik e lap esztörtökön.	Kiadó hivatal.
Hová a lap szellemi részét illető kérdések utasítandók: Üllői-ut és 3 pipacs sarkán 11-ik szám.	Előzetes helyben bábos, hordva, vidéken postai székkel, félre 5 ft. egy évre 10 ft.	Hová az előzetes pénz és minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.

SHAKESPEARE*).

Nagy férfiak jellege: inkább mindent-felölő lélek és szellemi magasztosság, mint eredetiség. — Ha azon eredetiséget értjük, mely, mint pók, önbelsejéből veszi hálójának anyagát; mely maga keresi fel az agyagot, abból maga készít téglát, s úgy épít lakot: akkor a nagy férfiak épen nem eredetiek. A valódi eredetiség lényege nem a másoktól különbözésben áll. Hol a lovagok sora legtömöttebb, ott áll a hős, és az események bővségében ugyanazt célozza, miután mások is ohajtoznak; de az ő szeme élesebb, karjai messzebb érnek, s így ő jut el a célhoz, hová mindenki törekedett. Mentől nagyobb az észláng, annál többet köszönhet másnak.

A költő nem elcsevegyője annak, mi eszébe ötlik, s ki, minthogy sokat beszél, végre jót is mond: hanem saját korával és nemzetével egygyé vált szív és lélek. Műveiben semmi különös, semmi ábrándos, hanem minden, kedves de komoly, fontos meggyőződésekkel terhelve: határozott célra vannak azok irányozva, — érthetően a kornak térthai- és a különböző osztályokra nézve.

Életünk nemtője nem tűri az egyénit; nem akar tudni az egyéni nagyról, hanem a egyetemes érdekében. A lángészre nézve nincs választás. Fülébredve egy szép regelen, nem szólhat így: Teljes erőben érzem magamat; szállok tengerre, és fölfedezem a

dél-sarki szárazat, vagy, föltalálom a körnégyszögítést, vagy, az emberiség számára új tápszert fődözök fel, vagy újnemű építéset van agyamban; hanem az események folyamában másokkal együtt úszva, előre nyomtatni érzi magát az eszmény — és kortársainak életszüksége által. Ott áll ő, hol mindenkinek szeme ugyanazon célra van függesztve, s minden kéz azon pontra mutat, hová neki megérkezni kell. Ezt az egyház nevelte föl szertartásai és pompái közt: tehát azt hozza létre, mire az egyháznak van szüksége. Amaz hadi zajban, tábor sátrai alatt, tárogató hangja mellett növekedett; tehát a hadtan előmozdításán munkál. A harmadik előtt két tartomány áll, melyek azzal küzködnek, hogy szemet vagy gabonát szállítsanak oda, hol arra szükség van: ez abban fárad, hogy a két tartományt vasut által kösse össze. Mindenik mester készen találta munkájának anyagait. Az ő ereje, érdeme abban állt, hogy nemzerével egynek érezte magát, és becsülte a műanyagot, mit a nemzet előre készített. Mily erőkimélet, mily nagy segély ez az egyéni élet rövidsége mellé! Számára minden előmunkát meg van téve; utjában a világ idáig elhoztta; a megelőző emberiség elhordta előle a halmokat, betöltötte előtte a völgyeket, hidakkal látta el a folyókat (Esaías 40.4). Egyesek, népek, költők, kézművesek, nők: mind munkáltak az ő kezére, s ő ott lép fel, hol amazok fáradtak. — Választana csak munkatárgyul valami mást, félreesőt

*) Az első félévben közlött Goethe és Shakespeare vezérek folytatásai. — Amaz Goethe-ről szolt, ez Shakespeare-ről, különben mindenik önálló.

a közmenettől, nemzetének érületétől és történelmétől: mindent egymagának kell-vén megtenni, ereje kimerülne a legelső előkészületeknél. Tehát, bizony állíthatni, hogy a lángészű erő nem az eredetiségben áll, hanem épen a másoktól elfogadásban, és teljes cselekvési szabadságot engedve a világnak, a pillanat szellemének, kíváncsi-mának megtestesítésében.

Shakespeare ifjúsága azon korszakba esik, midőn az angol nép hevesen ohajtotta a drámai előadásokat. Az udvar, könnyen sérülve a politikai célzások által, megkísérlette elnyomni azt. A puritánok hatalmas pártja, valamint az angelikán-egyház buzgó hívei, igyekeztek megsemmisíteni, — de a nép mind élénkebben ohajtotta. Vendéglők és a kisvárosi vásárok rögtönzött színpadai folyton kész színhelylyel szolgáltak a kóbor színészeknek. A nép megízlelte egyszer az új élvezetet, — s mint ma csalatkoznánk, ha a hírlapokat elnyomhatni vélnök, úgy akkor, sem a király, sem a főpapság és puritánok, külön vagy szövetségbe is, nem voltak képesek elnyomni azon közlekedési szervet, mely akkor ballada, eposz, népgyűlés, fölolvásás, alakjáték, bohózat és könyvesbolt együtt és egyszerre volt. Azonban hihető, hogy a király, papság és puritánok maguk is találtak a színpad körül, mellesleg, közvetett érdeket. Így teljesen nemzeti érdeké vált az, ha még nem tűnt is föl annyira, hogy valamelyik tudós arra méltassa, hogy Angolhon történelmében felőle értekezzék; de azért semmivel nem volt csekélyebb jelentésű, hogy olcsósága mellett nem látszott fontosabbnak lenni, mint kenyérből. Életerejének kétségtelen bizonyítványa az, hogy e mezőn egyszerre sarjadoztak föl: Kyd, Marlow, Greene, Johnson, Champman, Dekker, Webster, Heywood, Middleton, Peele, Ford, Massinger, Beaumont és Fletcher.

A színpadnak biztosan kell birni a közérdeket; ez első föltétel a színpad számára dolgozó költőre nézve. Ő nem pazarolja idejét kísérletekre; nézőknek és várakozásnak készen kell lenni. — Shakespearenél még több segéd-körülmeny találkozott össze. Midőn ő, Stratfordot odahagyva, Londonba ment, ott már tömege létezett a színdaraboknak, mindenféle írótól és külön-

böző korokból, mely darabok kéziratban tartattak s időnként színpadra kerültek. Ott voltak, a trójai monda, mit a hallgatók hetenként szívesen fogadtak; Julius Caesar halála, s más események Plutarchból, miknek hallgatásában a nézők ki nem fáradtak; egész sorozata az angol nemzeti eseményeknek, Brut és Arthur történetétől le a Henry-ig; végre sok jajtelses szomorú-darab, vig olasz elbeszélés és spanyol kaland, miket minden londoni kézműves-inas tudott. Ezen nagy tömegét a műanyagnak mindenik szinköltő, több kevesebb sikerrel, feldolgozta, és a beszennyezett, elröngyöltött kéziratok a sugó kezében álltak. Így most lehetlen kitudni, ki írta azokat legelőször. Oly régóta tulajdonai a színpadnak, oly számos fölmerülő lángész változtatott és bővített azokon, hogy ma már senki nem tarthatna szerzői jogot oly soknak munkájához. És ezt nem is követeli senki. — Olvasójuk kevés, néző-hallgatójuk sok. A hol állnak e művek, ott leginkább helyükön vannak.

Shakespeare is, mint megelőző szerző-társai, úgy nézte ezen avatag színdarabokat, mint használatlanul heverő tőkét, melylyel szabadon rendelkezhetik. — Az élettelses angol népnek szilaj-meleg vére a színjátékok- és utcai balladákban lüktetett. Mindkettő a Shakespeare pompázóan gazdag, s a szigorú valóságot messze-tulszárnyaló képzelő erejének biztos alapot nyújtott, mire annak szüksége volt. — A költőnek nemzeti hagyományokat kell készen birnia; ezekre épít, s viszont, művészetének ezek szolgálnak mértékül, mely mértékét áthágania nem szabad. Csak ez által marad a maga nemzetével összeköttetésben; általa adhatnak meg leendő épületének alap-falai, — s minthogy oly sok, az ő érdekében véghez-vitt munka száll rá örökségül: tehetségének egész erejével és merészségével kelhet a költészet szárnyaira. Röviden: a költő ép annyit köszönhet a készentalált mondananyagnak, mennyit a szobrászat köszön az építészetnek. — Az egyiptomi és görög szobrászat úgy virágozott fel, mint szolgálója az építészetnek. A templom-falak ékes-ségül szolgált: kezdetben mint durva, fal-hoz ragadt dombor-mű; majd neki merész-kedvén, egy-egy kart és főt nyújtott ki, szabadon a faltól, míg a szobor-csoportozá-

tok az épület igényei szerint rendezettek, mely az alakoknak keretül szolgált; s midőn végre mind az izlésben, mind a kivitelben a legnagyobb szabatosság eléretett: az építészeti rendező szelleme még mind bizonyos tარიást és nyugalmat parancsolt a szobroknak. — Mihelyt azonban ezek önálló művekké lőnek, s fölhasználták a templom- és palota falaihoz alkalmazkodással, a szobrászat hanyatlani kezdett. Ötletek, külsőségek és tulesapongások léptek a régi mérséklet helyébe. — Már, a mint egyensúlyozta egykor a szobrászatot az építészeti, ugy talált ellensúlyra a költői tulesapongani törekvés a meglévő dráma-anyagokban, melyekhez az angol nép már szokva volt, s melyekben oly jeles-valami rejtett, mit a legtermékenyebb lángész sem remélhetett egymaga létre hozni.

Adatokból világos, hogy Shakespeare sokat kölcsönzött másoktól, s az anyagot, a hol találta, fölhasználta. Hogy mily sokra megy: ála az elsajátítás, kiviláglik Melone fáradságos kutatásaiból. IV. Henrik' első, második és harmadik részét illetőleg. Oly darab ez, melynek 6043 verséből 1771 egy megelőző szerző által íratott, 2373 Shakespeare által javítottatott ki, és 1899 egészen az ő tulajdona. És az említett kutatás alig engedi meg egyetlen drámája felől Shakespearenek, hogy az teljesen tulajdona. Ezen ítélete Melonenak költenk külfelének történelmét illetőleg, igen jelentős. VIII. Henrikben magam is látni hiszem az eredeti szikla-alapot, melyre Shakespeare saját és jobb földrétege terülve van. Az eredeti darabot eszmedus férfi írta, de kinek hallérzéke nem volt ép-egészséges. — Verseit, rhythmusát a többi közül kiismerem. Nézze bár valaki Wolsey magánbeszédét, s az arra következő jelenetet Cromwellel, hola Shakespeare-féle mérték helyett (melynek titka és ereje abban áll, hogy a rhythmust a gondolat szállja, s azt az értelemszerénti olvasás legjobban kiadja) a versek adott minta szerént vannak készítve, és a versszeten szembeszókó a szószéki ékesszólás. Mindemellert a darab félre ismeretlen vonásait hordja magán Shakespeare kezének, és némely helyek, pl. a koronázás fölőli értesítés, teljesen az ő tulajdona.

Shakespeare belátta, hogy a hagyomány

jobb mondákat nyújt dráma-anyagul, mint milyeneket saját leleménye nyújthatott volna. Ha azoknak elfogadása által veszített is teremői hirnevéből, segédeszközeit azáltal szaporította. Az eredetiség utáni vágy akkor nem volt oly nagy, mint ma. Még nem létezett: egész világ számára dolgozó író. Az átalános olvasás, olcsó nyomda, ismeretlen dolgok voltak. A költő, ki oly korban lép föl, midőn az írás szűk körre van szorulva: környezetéből minden világot magába vesz, bár hol fényeljek is az. Szép hivatása: minden gondolat-drágakövet, minden érzés-virágot népe elibe rakni. Épen azért van ő, hogy minden méltó hagyományt és saját teremtményeit becsre emelje. Ezért keveset nézi, melyik forrásból ömlenek neki a gondolatok; vajon azok hagyomány vagy utazás közbeni hallomás által jutnak birtokába, vagy saját lelkéből fakadnak? Bárhonnan vette, nem-bíráló közönségének egyaránt kedvesek. — Sőt közvetlen környezőitől is kölcsönöz. Mások is hoznak létre sok becses, csakhogy azt sok haszontalannal vegyítve mondják el, s maguk sem tudják, mi jelest mondtak. Ő fényéről ráismer a nemes köre, s bár hol találja azt, méltó helyére igtatja.

Tán ez volt Homerosz szerencsés helyzete, így álltak Chaucer és Saadi. Érezték, hogy az összes ember-ész az ő eszük, s hogy egy könyvtárnokai és történetészei az emberiségnek, mint költői: örököszei a világ ezer-nyi mondáinak, s azok felett rendelkezhetnek.

Chaucer hatása világosan látszik egész hajdani angol irodalmunkon; az újabb időben is nemcsak Pope és Dryden merítették belőle, hanem az angol írók egész seregén fölismerhető a tőle való, de soha el nem ismert kölcsönzés. — Mi csak gyönyörködhetünk a gazdagságon, melyből oly sokan veszik táplálékukat. — Mindemellert, maga Chaucer is a legnagyobb mérvben kölcsönzött. Folyton látszik, hogy Lydgate is Caxton által Guido Colonnát zsákmányolta ki, mely utóbbinak latin románja a trójai hadról, ismét csak phrygiai Daresből, Ovid és Statiusból van összeállítva. Továbbá Petrarcha, Boccaccio és a provençei dalmokok is mind jöttevői. A prósaróli románja nem egyéb, mint műértő feldolgozása Lorris Wilmosnak és Menu Jánosnak, Troilus és Cres-

sidá'-ja urbinói Lolliusnak; a kakas és róka' Marie Laisnak; a Hirnév háza' francziából vagy olaszból van átvéve, — és szegény Gowert olyképen használja föl, mint ha csak arra való téglá-halom, vagy kőbánya volna, hogy abból házát fölépítse. Azon mentséggel oroz, hogy az, mit elsajátít, ott, hová ő helyezi, a legnagyobb becsét nyeri. — Az íróknál némileg gyakorlattá vált, hogy az, ki magát képesnek bizonyította arra, hogy eredetít is tud létre hozni: annak aztán szabad, módjával, másoktól is orozgatni. Az eszme nem kevésbé tulajdona annak, ki azt méltó helyére tudja igaztatni, mint annak, ki azt képviselni képes. Némi selejtes nehézkesség elárluja a kölcsönzött gondolatot; de ha műtertően tudunk azzal bánni, sajátunkká lett.

Innen világos, hogy az eredetiség nagyon ráviteles (relatív). Minden gondolkozó fő végig néz a lefolyt ember-életen. — A Westminsteri törvényhozó testület tagja ezek nevében mondja ki és adja szavazatát. De látnók csak azok gyűlését, kiknek érdekeit képviseli, s azon rejő csatornákat, melyeken a képviselteknek kívánságai a törvényhozóig följutnak. — meg azon gyakorlati és tudományos férfiak sokaságát, kik levelezés és értekezés által okajtsaikat s azoknak támokait a képviselővel közlik: bizonynyal veszíteni fogja hatályából a benyomás, mit különben támasztana bennünk a törvényhozónak bátor föllépése és ügyvédelme. A mint Sir Robert Peel és Mr. Webster ezek nevében szavaznak, úgy Rousseau és Locke ezekért gondolnak; úgy álltak Homerosz, Menu, Saadi vagy Milton körül a források, melyekből merítették: barátok, tisztelők, könyvek, hagyományok, közmodások, — melyek már nem léteznek, de ha előttünk állanak, a csodát kisebbnek láttatják. Azonban, bármennyire tudja is valódi író, hogy másoktól kölcsönzött, e tudat nem fogja megsemmisíteni eredetiségének érzetét. Mert minden segélye a könyveknek és mások lelkének ránevze nem többek könnyű paránál, azon legtitkosb valósággal szemben, mely önlelkéből fakad.

Könnyű belátni, hogy mindaz, mi vala-

ha derékel megiratott és végrehajtatott, nem egyesek műve, hanem messze elágazó, közös munka által jött létre, hol ezek, egy ugyan azon eszme által ösztönözve, tettek kezét a munkára. Angol bibliánk bámulatos bizonyítványa nyelvünk erejének és hangzatosságának, — de nem egy férfi, egy korszak hozta azt létre: századok és az egyházak összevitték a tökélynek ily magas fokára. Hatályossága és érzés-teljessegéért bámulatos liturgiánk virágbokra a vallásos érzésnek, nemzetek és nemzedékek által össze szedve; elsajátított gyűjteménye a katolikus imádságok és szertartásoknak, szentek és egyházi írók elmélkedéseinek az egész keresztény világból és hosszú időkön keresztül. Grotius hasonló észrevételt teszen a 'miatyánkra' nézve, hogy t. i. annak egyes tételei már Krisztus korában a rabbi-féle szertartásban föltalálhatók. Jézus az aranyzemeket ki- és össze szedte. Országos törvény-könyvünk erőteljes nyelvet; ítélőszékeink hatós kifejezéseit, s azok ítéleteinek határozottságát, kézzel fogható igazságos voltát: azon éleslátásu, érzület-erős férfiaknak köszönhetjük, kik oly országokban éltek, hol ezen törvények érvénnyel bírnak. — Plutarch fordítása az által nyeri nagy becsét, hogy egyik fordítás a másikat szorította ki. Az eredetinek megfelelő, nyelvünk szellemével teljesen öszhangzó kitételek megtartattak, a nem öszhangzók lassanként jobbakkal cseréltettek föl. — A világ-szerű könyvekre nézve szabadalmokat veszen magának a világ. A Vedák (indus szt. könyvek), Aesop meséi, 'Ezeregy éjszaka', a 'Cid', az 'Ilias', 'Robin Hood', a 'Minstrelek' (troubadour-féle dalmokok Angliában) zengeményei, nem egyesek műve. Ezeknek megalkotására dolgoznak, gondolnak egész korok, kézművesek, kalmárok, földészek utca-hősök. — Minden könyvet megajándékoz keletkezési kora több-kevesebb életrevaló kifejezéssel, és a lángész, ki lényegénél fogva mindent fölkarol, kit sem félelem, sem álszemérem vissza nem tart attól, hogy eredetiségét másoknak köszönje: saját korát a jövő számára megtestesíti.

JANCSÓ LAJOS.

(Folytatjuk.)